

2. Давидова В. Компетентнісний підхід до організації навчання та формування в молоді ключових компетентностей // Освіта.Технікуми, коледжі.–2007.– № 3(18) .– С.11–12.

3. Прокоф'єва М. Становлення інтеграційного знання фахівця // Рідна школа. – 2006. – №7. – С. 10–12.

4. Ростунов А.Т. Формирование профессиональной пригодности. – Минск. : ВШ, 1984. – 176 с.

5. Скопненко О.І., Цимбалюк Т.В. Сучасний словник іншомовних слів. – К. : «Довіра», 2006. – 789 с.

Кислая О. Г. Профессионально ориентированное обучение химии будущих специалистов пищевой промышленности.

В статье рассматривается начальный этап педагогического исследования по повышению качества подготовки технологов техникума пищевой промышленности путем использования интегрированного подхода к профессионально ориентированному изучению химических дисциплин.

Kysla O. G. Professionally oriented teaching Chemistry to the future technologists of food industry at higher educational establishments.

The article touches upon the first stage of pedagogical investigation which is devoted to the problem of raise qualitative training of technologists at technical school of food industry by means of integrative approach to the professionally oriented teaching of Chemistry.

УДК 37.03(072)+37.017.4+124.5

Л.В.Корінна

Житомирський обласний
педагогічний ліцей

ПРОФІЛЬНЕ НАВЧАННЯ: ЗДОБУТКИ ТА ПРОБЛЕМИ

У статті розглянуто основні проблеми впровадження профільного навчання у старшій школі, зокрема проблеми модернізації структури та змісту освіти допрофільної та профільної підготовки. Висвітлено також роботу педагогічного колективу Житомирського обласного педагогічного ліцею у напрямку профілізації, у забезпеченні рівного доступу до якісної освіти різних категорій ліцеїстів, у створенні умов для диференціації змісту навчання.

Постановка проблеми. Ще кілька років тому опонентів профільного навчання була значна кількість. Але наприкінці 90-х років кредит довіри до середньої освіти у старшокласників було вичерпано, і одним із шляхів здобуття якісних знань стали для них навчальні заклади нового типу – ліцеї, гімназії, колегіуми. Глибокі знання, отримані учнями, стали переконливою гарантією вступу до вищого навчального закладу.

Питання впровадження профільного навчання врегульовано Законом України «Про загальну середню освіту», постановами Кабінету Міністрів України, Концепцією загальної середньої освіти (12-річна школа),

Концепцією профільного навчання. Документами передбачено здійснення у 2010 році повного переходу старшої школи загальноосвітніх навчальних закладів на профільне навчання [3, с. 20].

Аналіз актуальних досліджень. Діюча система профільного навчання реалізується різними шляхами: через мережу гімназій, ліцеїв, колегіумів, загальноосвітніх навчальних закладів із класами з поглибленим вивченням предметів та профільними класами.

Водночас аналіз статистичних даних дає підстави зробити висновок про те, що впровадження профільного навчання здійснюється дуже повільно. За шість останніх років лише на 8 відсотків збільшилось число учнів, охоплених різними формами профільного навчання [3, с. 23].

На сьогодні найбільш поширеними моделями організації профільного навчання є однопрофільні та багатoproфільні загальноосвітні навчальні заклади: ліцеї, школи, які функціонують на базі вищих та професійно-технічних навчальних закладів; на базі позашкільних освітніх закладів та міжшкільних навчально-виробничих комбінатів; опорні школи тощо.

Мета цієї статті – висвітлити основні проблеми профілізації середньої освіти та можливі шляхи їх вирішення, а також роботу Житомирського обласного педагогічного ліцею у напрямку профілізації.

Виклад основного матеріалу. Профільне навчання – вид диференційованого навчання, який передбачає врахування освітніх потреб, нахилів та здібностей учнів і створення умов для навчання старшокласників відповідно до їхнього професійного самовизначення, що забезпечується шляхом змін у меті, змісті та структурі організації навчання.

Мета профільного навчання – забезпечення можливостей для рівного доступу учнівської молоді до здобуття загальноосвітньої профільної та початкової допрофесійної підготовки, неперервної освіти впродовж усього життя, виховання особистості, здатної до самореалізації, професійного зростання й мобільності в умовах реформування сучасного суспільства.

Профільне навчання спрямоване на набуття старшокласниками навичок самостійної науково-практичної, дослідницько-пошукової діяльності, розвиток їхніх інтелектуальних, психічних, творчих, моральних, фізичних, соціальних якостей, прагнення до саморозвитку та самоосвіти [5, с. 12].

Основними завданнями профільного навчання є:

- створення умов для врахування й розвитку навчально-пізнавальних і професійних інтересів, нахилів, здібностей і потреб учнів старшої школи в процесі їхньої загальноосвітньої підготовки;
- формування соціальної, комунікативної, інформаційної, технічної, технологічної компетенцій учнів на допрофільному рівні, спрямування підлітків щодо майбутньої професійної діяльності;
- забезпечення наступно-перспективних зв'язків між загальною середньою і професійною освітою відповідно до обраного профілю.

Профіль навчання – це спосіб організації диференційованого навчання, який передбачає поглиблене і професійно зорієнтоване вивчення циклу споріднених предметів. Профіль навчання визначається з урахуванням освітніх потреб замовників освіти: кадрових, матеріально-

технічних, інформаційних ресурсів школи; соціокультурної і виробничої інфраструктури району, регіону; перспектив здобуття подальшої освіти і життєвих планів учнівської молоді.

Профільність визначається як добором предметів, так і їхнім змістом. Профіль навчання охоплює базові загальноосвітні профілі та курси за вибором.

Базові загальноосвітні предмети становлять інваріантну складову змісту середньої освіти і обов'язкові для всіх профілів. Ці предмети реалізують мету й завдання середньої загальної освіти. Зміст навчання і вимоги до підготовки старшокласників визначає державний загальноосвітній стандарт. Зміст базових навчальних предметів може інтегруватися, скорочуватися на користь профільних предметів, що регулюється типовим навчальним планом [5, с. 18].

Профільні загальноосвітні предмети реалізують мету, завдання і зміст кожного конкретного профілю. Вони обов'язкові для учнів, які обрали даний профіль навчання. Профільні предмети вивчають поглиблено. Особливостями вивчення є: глибше і повніше опанування понять, законів, теорій, передбачених стандартом освіти; дотримання системного викладу навчального матеріалу, його логічне впорядкування; широке використання знань із споріднених предметів; застосування активних методів навчання, організація дослідницької, проектної діяльності учнів [2, с. 17]. Поглиблене вивчення саме циклу предметів запобігає вузькій спеціалізації, яка здебільшого не відповідає реальним потребам, інтересам старшокласників (нерідко їх цікавить не один предмет, а група предметів, не одна професія, а кілька споріднених професій).

Курси за вибором – це навчальні курси, які входять до складу профілю навчання. Основні їхні функції – поглиблення і розширення змісту профільних предметів або забезпечення профільної прикладної і початкової професійної спеціалізації навчання.

Форми організації профільного навчання регламентують діяльність суб'єктів навчально-виховного процесу в системі профільних загальноосвітніх навчальних закладів і забезпечують умови для підготовки учнівської молоді до свідомого життєвого самовизначення, професійного вибору та професійної адаптації [7, с. 21].

Допрофільна підготовка здійснюється у 8–9-х класах для професійної орієнтації учнів, сприяння у виборі ними напряду профільного навчання в старшій школі. Форми її реалізації – введення курсів за вибором, поглиблене вивчення окремих предметів на диференційованій основі.

Допрофільна підготовка має здійснюватися також через факультативи, предметні гуртки, наукові товариства учнів, Малу академію наук, предметні олімпіади тощо.

Вимоги до профільного навчання:

- Слід дотримуватись певного співвідношення між знанням вимог з боку профільного навчання та самопізнання опанування особистісних властивостей, необхідних для його вибору.

- Профільну підготовку слід розглядати не як фатальний перебіг подій, а як особистісно значущий період життя, як життєву проблему, як творчий особистісний професійний проект, як важливу частину життєвого

шляху, від якого залежить усе наступне життя і щастя молодій людині та її оточуючих.

- Юна особистість під час розробки профільного, професійного проекту має розраховувати на кваліфіковану допомогу з боку батьків, вчителів і, особливо, практичних психологів. Останні мають вміти визначати, а в певних випадках і розвивати відповідні наявні види особистісної готовності учнів до профільного навчання.

- Суспільство, система освіти мають бути зацікавленими в тому, щоб школярі вступили до профільного навчання добре підготовленими саме як творчі особистості, як суб'єкти власної професійної кар'єри і життєвого шляху. [7, с. 46]

Житомирський обласний педагогічний ліцей – один з перших на Україні навчальних закладів нового типу, що має сімнадцятирічну історію. За роки існування заклад накопичив значний досвід профільної освіти.

Нині в ліцеї навчається 485 учнів, диференціацію їхніх інтересів, схильностей, нахилів забезпечено дев'ятьма різними профілями навчання. Тематика профільних (допрофільних) предметів, спецкурсів, факультативних занять та курсів за вибором подано у таблицях 1, 2.

Необхідно зазначити, що частина з наведених курсів та факультативних занять є авторськими, складені педагогами ліцею та затверджені у відповідних інстанціях обласного рівня.

Функції профільної підтримки виконує і частина предметів інваріативної складової навчального плану: художня культура, російська мова, друга іноземна мова, правознавство – на суспільно-гуманітарних профілях; креслення, правознавство, економічна географія, інформатика – на природничо-математичних профілях. Окремі з цих курсів є самостійними предметами, на вивчення інших збільшено кількість тижневих годин.

За роки існування ліцею з його стін випущено 2116 учнів, з них нагороджений Золотою або Срібною медаллю кожний дев'ятий випускник, а грамотою «За особливі досягнення у вивченні окремих предметів» – кожний п'ятий.

Лише за останні тринадцять років призерами II етапу Всеукраїнських олімпіад стало 363 ліцеїсти, IV етапу – 6; призерами II етапу конкурсу-захисту МАН – 55 ліцеїстів, III етапу – 4.

Про якість навчальних досягнень наших випускників свідчить і аналіз результативності зовнішнього незалежного оцінювання 2008 року з профільних предметів. Серед дванадцяти споріднених навчальних закладів України – обласних ліцеїв для обдарованих дітей (окремі з них педагогічні) – Житомирський обласний педагогічний ліцей має вищі за середні показники результати (таблиця 3). Хочемо звернути увагу на високі показники Ніжинського обласного педагогічного ліцею з української мови (9,07 бали), Дніпропетровського

Таблиця 1. Допрофільне навчання (I курси)

Напрямки допрофільної підготовки	Поглиблене вивчення	Тематика спецкурсів	Тематика курсів за вибором факультативних занять
Фізико-математичний	Фізика, математика	«Фізика і механіка» «Подільність. Цілі числа і кільце многочленів»	«Методи розв'язування олімпіадних задач» «Рівняння і нерівності»
Хіміко-біологічний	Хімія, біологія	«Фізіологія рослин» «Розв'язування хімічних задач»	«Ботаніка» «Неорганічна хімія» «Основи психології»
Історичний	Історія, правознавство	«Історія вітчизняної культури»	«Видатні особи XIX століття»
Українська філологія	Українська мова і література	«Усна народна творчість» «Практикум з української мови»	«Основні тенденції становлення й розвитку давньої та нової української літератури»
Іноземна філологія	Іноземна мова	«Ділова англійська мова»	«Вдосконалюй граматику» «Спілкуємося англійською мовою»
Економічний	Математика, економіка	«Параметри»	«Ділова активність» «Рівняння і нерівності»

Таблиця 2. Профільне навчання (II, III курси)

Профілі навчання	Профільні предмети	Тематика спецкурсів	Тематика факультативних занять та курсів за вибором
Фізико-математичний	Фізика, математика	«Комбінаторика. Початки теорії ймовірності та математичної статистики» «Вибрані питання математики» «Біологія очима фізика»	«Вибрані питання механіки» «Розв'язання рівнянь і нерівностей, пов'язаних з функціями Ціла частина числа та Дробова частина числа»
Хіміко-біологічний	Хімія, біологія	«Розв'язання олімпіадних задач» «Основи молекулярної біології клітини» «Загальна генетика»	«Хімія Неметалів. Органічна хімія.» «Фізіологія людини» «Розв'язання задач із загальної біології»
Економічний	Математика, економіка	«Основи підприємницької діяльності»	«Рівняння і нерівності» «Основи менеджменту»
Суспільно-гуманітарний	Українська мова і література, історія, правознавство	«Теорія літератури» «Основи сучасної цивілізації» «Історія вітчизняної культури» «Ідейно-естетичні пошуки новітньої української літератури»	«Історія України з найдавніших часів до XVIII століття» «Тенденції розвитку української поезії кінця XX століття»
Філологічний	Українська мова і література, іноземна мова	«Теорія літератури» «Історія вітчизняної культури» «Ділова англійська мова»	«Літературний процес кінця XIX – початку XX століття» «Країнознавство»
Хореографічний	Іноземна мова, хореографія	«Країнознавство» «Класичний танок»	«Вдосконалюємо граматику» «Сучасний танок»

обласного фізико-математичного ліцею з математики (11 балів), Дрогобицького педагогічного ліцею з фізики (9,6 балів). Авжеж, показники нашого навчального закладу дещо нижчі порівняно з результатами таких елітних навчальних закладів, як Український фізико-математичний лицей Національного університету ім. Т.Г. Шевченка, проте 99% випускників нашого ліцею щорічно вступають до вищих навчальних закладів України та ближнього зарубіжжя, де стають одними з кращих студентів обраних закладів.

Але не слід вважати, що учнівський контингент ліцею складається тільки з учнів, які навчаються легко і без проблем. Відсоток дійсно обдарованих лицеїстів порівняно незначний, основна частина учнівського колективу – так званий середній шкільний клас, представники якого часто стають успішними, опиняючись серед обдарованих учнів та завдяки кропіткій роботі над собою. Так моніторинг начальних досягнень лицеїстів протягом трьох років навчання свідчить про поступове підвищення середнього навчального балу. Якщо середній бал випускників 2008 року на початку їхнього навчання в лицейі складав 7,45, то за результатами річного оцінювання на третьому, випускному курсі, він був вже 9,49.

Проте порівняння реального стану справ з перспективою розвитку виявляє певні проблеми профільного навчання. Думаємо, що ці проблеми притаманні і Вашим навчальним закладам, якщо Ви – працівник ліцею, гімназії або колегіуму.

Профільне навчання слід розглядати як один із напрямів реалізації особистісно зорієнтованої стратегії освіти. Зазвичай, його трактують вузько-специфічно й пов'язують тільки з орієнтацією предметно-академічного навчання учня на той чи інший науковий цикл у старшій ланці школи. Така специфічна односторонність змісту навчання призводить до значного звуження педагогічного середовища, в якому проживає своє дитяче життя учень. Вона збіднить навіть і ті, дуже слабенькі розвивально-виховні можливості традиційного навчання, які мали вчителі та учні до запровадження ідеї профільності в шкільній освіті [4, с. 7].

Тому лише за умови поєднання в навчальному процесі широкого кола провідних здібностей з унікальним талантом дитини справді уможливорюється повноцінне відчуття та усвідомлення нею цінності своїх найкращих якостей.

Багаторічний досвід та наукові спостереження приводять до висновку, що в основі педагогічного процесу, який здійснюється на будь-якому уроці чи за його межами, має бути діяльність дитини, детермінована її природним талантом. Виходячи з цього твердження, ідея профільності простягається далеко за межі звичайного предметного домінування й поширюється на всі сфери вияву дитячої особистості [6, с. 45].

Важливий етап роботи – підготовка учнів до свідомого вибору профільного навчання. Для цього проводиться поглиблена психодіагностика – це діагностика нахилів, задатків, здібностей. Результати діагностики враховуються під час розробки профорієнтаційних заходів (це і вправи, і бесіди, і тренінгові заняття). На цьому ж етапі

передбачено проведення психолого-педагогічного консилиуму та вступ до профільних класів [8, с. 13].

Ключовий етап супроводу – створення умов для розвитку особистості і свідомого вибору професії. На цьому ж етапі організовується робота по залученню обдарованої учнівської молоді до науково-дослідницької діяльності. З метою задоволення потреб старшокласників у професійному, особистісно-смысловому, життєвому самовизначенні, з метою формування майбутньої еліти провідне місце займає й розвиток особистості учнів, становлення «Я – концепції», уявлення особистості про себе.

Впровадження тих чи інших програм з профільних дисциплін вимагають широкого залучення різного роду логічних методів і прийомів навчання. З метою стимуляції пізнавального ставлення до навчання, розвитку, творчого, продуктивного мислення, самостійності, вміння спілкуватися одне з одним актуальним стає використання інтерактивних форм та методів. Відповідно перебудована робота методичної служби, адже роль учителя, який викладає в профільних класах є вирішальною, тому що вчитель суттєво впливає на вибір дитиною майбутньої професії. Тому це має бути творча особистість, що постійно працює над собою, шукає нові підходи, оновлює варіативну частину змісту вивчаного матеріалу, оперативно реагує на потреби регіону, постійно удосконалює форми і методи навчання.

Останнім часом популяризується думка, що профілізація освіти спричиняє односпрямованість у навчанні, оскільки зусилля концентруються на вузькому колі предметів і позаурочна робота спрямовується на специфіку цих предметів, що призводить до обмеження цілісного, всебічного розвитку дитини [1, с. 35]. Цю тенденцію провокує і офіційний підхід до оцінювання навчального закладу, коли результативність його роботи визначається за кількістю переможців олімпіад, МАН, за відсотком вступу випускників до вищих навчальних закладів, а на сьогоднішній день – ще й за показниками зовнішнього незалежного оцінювання.

У вчительському середовищі така ситуація призводить до певних перегинів у навчальному процесі. Так учителі профільних предметів на робочих (повсякденних) уроках вимушені застосовувати, переважно, репродуктивні методи навчання, за рахунок чого збільшується обсяг вивченого матеріалу, обсяг завдань, що, як наслідок, призводить до перевантаження учнів. Як не дивно, але й викладання «непрофільних» предметів так само призводить до перевантаження учнів, але шляхом збільшення самостійної роботи вихованців.

Ще до минулого року у навчальних планах ліцею «непрофільні» предмети вивчалися в обсязі базового, шкільного компоненту, наприклад, література на природничо-математичних курсах мала дві тижневі години, а математика на суспільно-гуманітарних – чотири години. З 2008 року кількість навчальних годин «непрофільних» предметів зменшено відповідно до Типових навчальних планів III ст. загальноосвітніх навчальних закладів за профілями навчання. Вчитель «непрофільного» предмету не може погодитись з тим, що тепер окремі питання теми

вивчаються у скороченому варіанті, тому компенсує цей, на його погляд, недолік через збільшення часу на самостійне опрацювання учнями навчального матеріалу, підготовку ними повідомлень, рефератів тощо. Взагалі, методики викладання «непрофільних» предметів – таких як «математика для гуманітаріїв» – майже «біла пляма» в педагогіці. Якщо пропонується достатня кількість методичних рекомендацій для поглибленого вивчення предметів, для вивчення предметів на загальношкільному рівні, то методики викладання предметів зі скороченою кількістю годин взагалі відсутні або ж їх кількість непомітна.

Ще одна, на наш погляд, спільна проблема, характерна для навчальних закладів нового типу, що мають класи допрофільної підготовки. Так, на думку фахівців, дев'ятикласники ще не в змозі усвідомити й диференціювати свої схильності, інтереси, нахили та не можуть співвіднести їх із можливостями здобуття майбутньої професії. Статут нашого ліцею передбачає можливість зміни, за умови виконання відповідних тестових випробувань, профілю навчання на першому курсі, змінити майбутній профіль навчання, як виняток, можна і на другому курсі. Подібний вибір учня чи його батьків має право на існування, але ціна цього вибору, знову ж таки, – перевантаження дитини через додаткові заняття з учителем у ліцеї, заняття поза його межами чи відвідування курсів відповідного вищого навчального закладу.

Висновки. Як висновок можна відмітити, що в умовах впровадження зовнішнього незалежного оцінювання ми відчули ще більше розмежування предметів на профільні та непрофільні. Вчителі все частіше скаржаться на байдуже ставлення учня до свого предмета, якщо він не потрібен учневі для вступу до вузу, а всі свої сили, весь свій час учень спрямовує на предмети, які він обирає на ЗНО. При цьому використовуються всі згадані вище можливості для успішного виконання тестів ЗНО: вчитель відповідного, потрібного предмета, репетитор, курси вузу тощо.

Отже, профільне навчання відносно нове, у його сьогоденському вигляді, – починання. Недоліки, що їх виявляє процес становлення профілізації школи, закономірні та, здебільшого, ще піддаються змінам. Ігноруючи ці проблеми, ми ризикуємо не лише знизити ефективність інноваційних процесів в освіті, а й не отримати жодних очікуваних переваг.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аніскіна Н.О. Організація профільного навчання в сучасній школі. – Х., 2003 р.
2. Вольянська С.Є. Профілізація старшої школи: перші кроки // Управління школою. – Харків. – 2004 р. – С. 10–15.
3. Галузева Програма впровадження профільного навчання.
4. Жовтан Л.В. Особливості процесів диференціації та індивідуалізації навчання на уроках природничо-математичного циклу у спеціалізованих класах // Вісник Луганського державного педагогічного університету ім. Т.Шевченка. – 2000. – № 2. – С. 31–35.

5. Національна доктрина розвитку освіти // Освіта України. – № 33. – 23 квітня 2002 р. – С. 2–5.
6. Психологія і педагогіка життєтворчості / За ред. Л.В.Сохань, І.Г.Єрмакова, В.О.Тихонова. – К.: Освіта, 1996. – 125 с.
7. Реформування освіти на регіональному рівні: управління та науково-методичний супровід: Матеріали науково-практичного семінару / О.П.Омельченко, Т.М.Сорочан, О.М.Рудіна, Н.А.Крупеніна, Б.Н.Порус, Л.Д.Павлова, М.Х.Тихонова. – Луганськ, 2002. – 58 с.
8. Чубачов О.І. Особистісно-орієнтований підхід в реалізації допрофесійної підготовки в середній школі. Постметодика. – 2002, № 2-3.
9. Сікорський П. Концепція розвитку профільного навчання в загальноосвітніх школах України / П. Сікорський // Освіта. – 2003. – №39, 27 серпня–3 вересня. – С. 10–11.

Коренная Л.В. Профильное обучение: достижения и проблемы.

В статье рассматриваются основные проблемы внедрения профильного обучения в старшей школе, включая проблемы модернизации структуры и содержания образования допрофильной и профильной подготовки. Также представлена работа педагогического коллектива Житомирского областного педагогического лицея по профилизации обучения в старшей школе, по обеспечению равного доступа к качественному образованию разных категорий лицеистов, по созданию условий для дифференциации содержания обучения.

Korinna L. V. Specialized studies: achievements and problems.

This article deals with the main problems of adoption of the specialized studies in the senior school, including the problems of modernization of the structure and subject matter of specialized and pre-specialized training (education). The article also acquaints us with the work of the teaching staff of Zhitomir Regional Pedagogical Lyceum towards specialization, towards providing equal educational opportunities for different categories of the lyceum students, towards creation conditions for differentiation of the subject matter of education.

УДК 377.4

С.В.Кода

Сумський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти

**ОСВІТА В СИСТЕМІ ФАКТОРІВ ВПЛИВУ
НА ПРОФЕСІЙНЕ САМОВИЗНАЧЕННЯ ОСОБИСТОСТІ**

У статті проаналізовано сутність та механізми професійного самовизначення особистості, основні чинники цього процесу, цілеспрямована й системно утворююча роль освіти. Доводиться необхідність модернізації сучасної освіти в контексті спрямування на підвищення ефективності її впливу на професійне самовизначення особистості в системі ринкових та демократичних трансформацій.